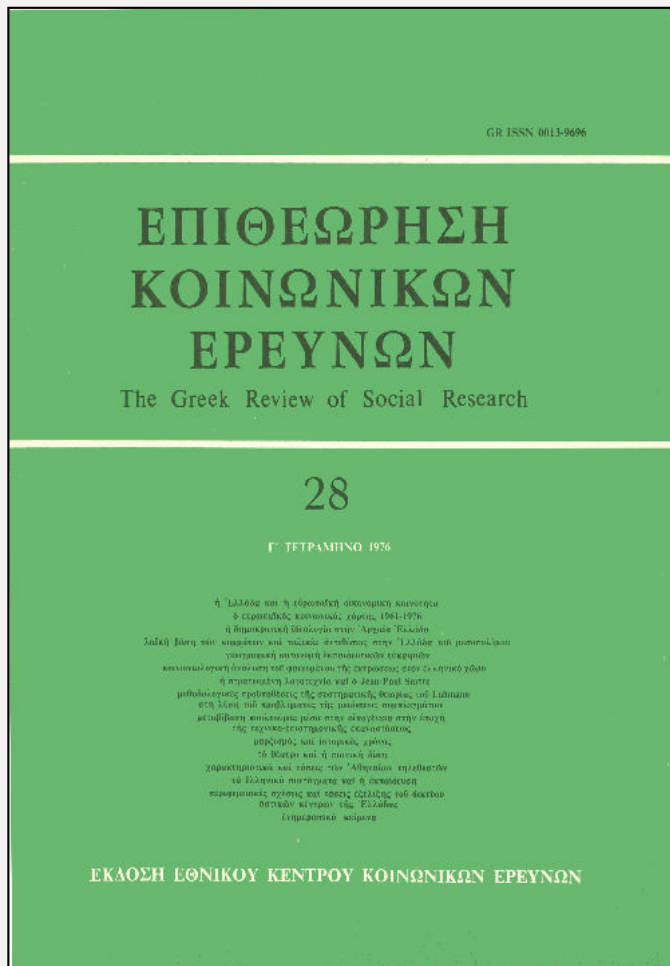

Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών

Τομ. 28, 1976

Γεωγραφική κατανομή εκπαιδευτικών ευκαιριών

Ηλιού Μαρία ΕΚΚΕ
<https://doi.org/10.12681/grsr.349>

Copyright © 1976 Μαρία Ηλιού

To cite this article:

Ηλιού, Μ. (1976). Γεωγραφική κατανομή εκπαιδευτικών ευκαιριών. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 28(28), 259-274. doi:<https://doi.org/10.12681/grsr.349>

γεωγραφική κατανομή εκπαιδευτικῶν εὐκαιριῶν

τῆς
Μαρίας Ἡλίου

Κοινωνιολόγου
Ἐρευνήτριας στὸ ΕΚΚΕ

Οἱ εκπαιδευτικὲς εὐκαιρίες εἶναι δυνατό νὰ προσδιοριστοῦν, γιὰ άτομα ἢ ομάδες, σὲ διάφορα ἐπίπεδα πρόσβασης καὶ ἐπιτυχίας στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ εκπαιδευτικοῦ συστήματος, καθὼς καὶ στοὺς διαδοχικοὺς κόμβους ἐνὸς προσανατολισμοῦ ποὺ στὴν Ἑλλάδα δὲν ἐνσωματώθηκε ἀκόμα στὶς σχολικὲς διαδικασίες. Σ' αὐτὸ τὸ σύντομο ἄρθρο θὰ ἀναφερθοῦμε στὶς «χρησιμοποιημένες» εκπαιδευτικὲς εὐκαιρίες, δηλαδὴ στὸ ἀποτέλεσμα προσφορᾶς καὶ ζήτησης εκπαιδευτικῶν ἀγαθῶν, ὅπως παρουσιάζεται ἀπὸ τοὺς ἀριθμοὺς ἀποφοίτων κάθε εκπαιδευτικῆς βαθμίδας.¹

Οἱ ἀνισότητες στὴν κατανομή εκπαιδευτικῶν εὐκαιριῶν, ἰδιαίτερα ὡς πρὸς τὰ κοινωνικο-οικονομικὰ χαρακτηριστικά, διερευνοῦνται συστηματικὰ ἐδῶ καὶ εἰκοσι χρόνια περίπου.² Τὰ θέματα τῶν δύο διεθνῶν συσκέψεων ποὺ ὀργάνωσε ὁ ΟΟΣΑ, τὸ 1961 στὸ Kungälv τῆς Σουηδίας καὶ τὸ 1975 στὸ Παρίσι, καὶ ὅπου οἱ εἰσηγήσεις καὶ οἱ συζητήσεις ἀπηχοῦσαν κάθε φορὰ τὸ ἐπίπεδο τῶν ἀναζητήσεων στὸν τομέα τῆς ἀνάλυσης τῶν εκπαιδευτικῶν εὐκαιριῶν, ἐκφράζουν παραστατικὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ προβληματισμοῦ στὸ διάστημα ποὺ μεσολάβησε: τὴ διερεύνηση τῶν προσδιοριστικῶν παραγόντων τῆς πνευματικῆς ἱκανότητος διαδέχτηκε ἡ ἀναγνώριση τῶν κοινωνικὰ προσδιορισμένων ἀνισοτήτων καὶ ἡ ἀντιμετώπιση τῶν προεκτάσεων αὐτῆς τῆς πραγματικότητος στὸν τομέα τῆς εκπαιδευτικῆς πολιτικῆς.³

Οἱ μελέτες ὅμως ποὺ ἀφοροῦν τὴ γεωγραφικὴ διάσταση τῶν ἀνισοτήτων στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο εἶναι σχετικὰ λίγες⁴—ἐνῶ πολλαπλασιάζονται γιὰ

1. Τὸ ἴδιο αὐτὸ στατιστικὸ ὕλικό θὰ μπορούσε νὰ χρησιμεύσει γιὰ μιὰ διαγραφή τῆς «παρακαταθήκης εκπαιδευτικοῦ δυναμικοῦ» (stock d'enseignement) τῆς χώρας (βλ. Μ. Debeauvais et P. Maes, «Une méthode de calcul du stock d'enseignement», INED, «Population» et l'enseignement, PUF, 1970).

2. Σχετικὴ βιβλιογραφία βλ. στὸ πρόσφατο ἔργο τοῦ Torsten Husén, *Influence du milieu social sur la réussite scolaire. Perspectives des recherches sur l'égalité devant l'éducation*, OCDE, Paris, 1975.

3. Τὰ ὕλικά τῶν δύο συσκέψεων δημοσιεύθηκαν μὲ τοὺς τίτλους: *Aptitude intellectuelle et éducation. Textes réunis par A.H. Halsey* (OCDE, Paris, 1962) καὶ *L'éducation, les inégalités et les chances dans la vie* (OCDE, Paris, 1976).

4. Βλ. ἐνδεικτικὰ γιὰ τὴ Γαλλία: J. Ferrez, «Inégalités régionales des possibilités d'accès à l'éducation», στὴν ἔκδοση τοῦ OCDE 1962 ποὺ ἀναφέρεται στὴν προηγούμενη σημείωση· M. Segré-Brun et L. Tanguy, «Quelle unité d'analyse retenir pour étudier les variations géographiques de la scolarisation?», *Revue française de Sociologie*, VIII, no spécial 1967· A. Darbel, «Inégalités régionales ou inégalités sociales? Essai d'explication des taux de scolarisation», *Revue française de Sociologie*, VIII, no spécial 1967, καθὼς καὶ ἄρκετὰ ἄρθρα καὶ σημειώματα τῶν A. Sauvy καὶ A. Girard στὸ περιοδικὸ τοῦ Ἑθνικοῦ Ἰνστιτούτου δημογραφικῶν μελετῶν *Population*. Γιὰ τὴ Γιουγκοσλαβία: M. Martić καὶ R. Supek, «Structures de l'enseignement et catégories sociales en Yougoslavie» στὸ *Education, développement et démocratie* τῶν R. Castel καὶ J.-Cl. Passeron (Paris - La Haye, Mouton, 1967).

τις χώρες τῆς Ἀφρικῆς.¹ Τὸ σημαντικό ὕψος τῶν διαφορῶν ποὺ παρουσιάζονται στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ μιὰ περιοχὴ στὴν ἄλλη ὡς πρὸς ὁρισμένα εκπαιδευτικὰ χαρακτηριστικὰ ἔχει ἐπισημανθεῖ σὲ συγκριτικὲς μελέτες διεθνῶν ὁργανισμῶν.² Σημειώ- νουμε τὶς ἀναλύσεις ὁρισμένων ἀπὸ τὰ ἐλληνικὰ δεδομένα στὸ Περιφερειακὸ Μεσογειακὸ Σχέδιο,³ στὴ *Géographie humaine de la Grèce* τοῦ Bernard Kayser,⁴ στὴν ἐρευνα γιὰ τὸ φοιτητικὸ πληθυσμὸ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ποὺ πραγματοποιήσε ἡ κ. Ἰωάννα Λαμπίρη-Δημάκη στὰ πλαίσια τοῦ Κέν- τρου Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν Ἀθηνῶν.⁵

Ἡ παρουσίαση ποὺ θὰ ἀκολουθήσει ἀποτελεῖ μιὰ πρώτη προσέγγιση τῆς γεωγραφικῆς κατανομῆς τῶν «χρησιμοποιημένων» εκπαιδευτικῶν εὐκαιριῶν, ὅπως τὶς προσδιόρισаме, καὶ βασίζεται στὴν ἀπο- γραφὴ τοῦ 1971⁶ μὲ ὁρισμένες ἀναφορὲς καὶ στίς προηγούμενες ἀπογραφές.⁷ Στὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀπογραφῶν καταχωροῦνται κατὰ νομὸ, γιὰ τὸν πλη- θυσμὸ 10 ἐτῶν καὶ ἄνω, οἱ ἀπόλυτοι ἀριθμοὶ τῶν ἀγραμμάτων,⁸ καθὼς καὶ τῶν ἀποφοίτων δημοτικοῦ,

μέσης ἐκπαίδευσης καὶ ἀνωτάτων σχολῶν.⁹ Εἶναι εὐ- κολο νὰ μετατραποῦν αὐτοὶ οἱ ἀριθμοὶ σὲ ποσοστὰ ποὺ ἐπιτρέπουν νὰ διαπιστωθεῖ ἡ κλίμακα τῶν κατα- στάσεων: στὴν ἀπογραφὴ τοῦ 1971 οἱ ἀναλφά- βητοι κυμαίνονται ἀπὸ 7,6% (Περιφέρεια Πρω- τεύουσας) σὲ 33,9% (νομὸς Ξάνθης)· οἱ ἀπόφοιτοι δημοτικοῦ ἀπὸ 76,0%¹⁰ (ΠΠ) σὲ 38,9% (νομὸς Ξάν- θης)· οἱ ἀπόφοιτοι μέσης ἀπὸ 26,6%¹⁰ (ΠΠ) σὲ 3,2% (νομὸς Εὐρυτανίας)· οἱ ἀπόφοιτοι ἀνωτάτων scho- λῶν ἀπὸ 5,3% (ΠΠ) σὲ 0,0% (Ἄγιον Ὅρος).

Αὐτὴ ἡ παρατακτικὴ θεώρηση τῶν ποσοτικῶν στοιχείων ποὺ ἀφοροῦν τὴν κατανομὴ στὸν ἐλλη- νικὸ χῶρο τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ ἐκπαιδευτικὸ ἐπί- πεδο, χρησιμότητα σ' ἓνα πρῶτο στάδιο, δὲν ἀρκεῖ γιὰ νὰ διαγράψει τὴ συνολικὴ εἰκόνα ποὺ συνθέ- τουν οἱ ἐπὶ μέρους ἀνομοιότητες. Γι' αὐτὸ θελή- σαμε νὰ ἀποδώσουμε μὲ ἓνα σύνθετο δείκτη τὸ σύνολο τῶν τεσσάρων αὐτῶν στοιχείων (ποσοστῶν ἀναλφαβήτων καὶ ἀποφοίτων τῶν τριῶν βαθμίδων), μὲ τρόπο ποὺ νὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ κατατάξουμε σὲ μιὰ κοινὴ κλίμακα τοὺς νομοὺς ἢ τὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα. Καθορίσαμε τὸ Δείκτη Ἐκπαιδευ- τικοῦ Ἐπιπέδου μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο:

$$\Delta \text{ΕΕ} = \frac{\frac{\alpha}{A} + \frac{\beta}{B} + \frac{\gamma}{\Gamma} + \frac{\delta}{\Delta}}{4}$$

ὅπου: α = ποσοστὸ μὴ ἀναλφαβήτων¹¹ τῆς περιφέρειας
Α = τὸ ὑψηλότερο ποσοστὸ μὴ ἀναλφαβήτων τῆς χώρας
β = ποσοστὸ ἀποφοίτων πρώτης βαθμίδας τῆς περιφέρειας
Β = τὸ ὑψηλότερο ποσοστὸ ἀποφοίτων πρώτης βαθμίδας
γ = ποσοστὸ ἀποφοίτων δεύτερης βαθμίδας
Γ = τὸ ὑψηλότερο ποσοστὸ ἀποφοίτων δεύτερης βαθμίδας
δ = ποσοστὸ ἀποφοίτων τρίτης βαθμίδας
Δ = τὸ ὑψηλότερο ποσοστὸ ἀποφοίτων τρίτης βαθμίδας

9. Σημειώνουμε ὅτι στοὺς πίνακες ποὺ κατατάσσουν τὸν πληθυσμὸ κατὰ ἐπίπεδο ἐκπαίδευσης δὲν ἀναφέρονται οἱ ἀπόφοιτοι τεχνικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν σχολῶν ἢ, ὅταν ἀναφέρονται, πρόκειται γιὰ δεύτερη καταγραφὴ προσώπων ποὺ ἔχουν παράλληλα ὑπολογιστεῖ στίς στήλες ποὺ ἀφοροῦν τὸ ἐπίπεδο γενικῆς ἐκπαίδευσης. Ἀλλῶστε οἱ πτυχιούχοι τεχνικῆς ἢ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσης εἶναι λίγοι: 87.060 ἄτομα, τὸ 1,2% τοῦ πληθυσμοῦ 10 ἐτῶν καὶ ἄνω στὴν ἀπο- γραφὴ τοῦ 1971. Οἱ ἀπόφοιτοι ἀνωτάτων σχολῶν περιλαμ- βάνουν καὶ τοὺς ἀπόφοιτους ἀνωτέρας ἐκπαίδευσης.

10. Πρόκειται γιὰ συσσωρευτικὰ ποσοστὰ: στοὺς ἀπό- φοιτους δημοτικοῦ καὶ στοὺς ἀπόφοιτους μέσης περιλαμβά- νονται καὶ ὅσοι βρίσκονται σὲ ἀνώτερο ἐπίπεδο ἐκπαίδευσης. Προτιμήσαμε αὐτὴ τὴν παρουσίαση γιὰ νὰ μὴ γίνονται παρερ- μηνεῖς ὅταν ἐξετάζεται μόνο ἓνα ἐπίπεδο: ἡ ΠΠ ἔχει π.χ. μικρότερο ποσοστὸ ἀποφοίτων δημοτικοῦ ἀπὸ πολλὲς ἄλλες περιφέρειες, ἀκριβῶς γιὰτὶ ἔχει μεγαλύτερα ποσοστὰ ἀπο- φοίτων τῶν ἄλλων βαθμίδων.

11. Τὸ ποσοστὸ τῶν μὴ ἀναλφαβήτων (ἢ μὴ ἀγραμμάτων) εἶναι τὸ συμπληρωματικὸ τοῦ ποσοστοῦ ἀναλφαβήτων (ἢ ἀγραμμάτων). Θεωρήσαμε δηλαδὴ τὸ μικρὸ ἀριθμὸ αὐτῶν ποὺ δὲν εἶχαν δηλώσει ἐπίπεδο ἐκπαίδευσης (καὶ ποὺ ἀντι-

1. Ὃπου οἱ γεωγραφικὲς ἀνισότητες εἶναι καὶ ἰδιαίτερα μεγάλες καὶ ἐπικίνδυνες γιὰ τὴ συνοχὴ νεαρῶν κρατῶν καὶ ἐθνῶν ὑπὸ διαμόρφωση. Γιὰ τὴ γεωγραφικὴ κατανομὴ τῶν εκπαιδευτικῶν εὐκαιριῶν στὴν Ἀφρικὴ βλ. J. Bugnicourt, *Disparités régionales et aménagement du territoire en Afrique*, Paris, A. Colin, 1971· τοῦ ἰδίου, «Disparités scolaires en Afrique», *Tiers-Monde*, XXI, no 48, 1971. Marie Eliou, «*Démarches possibles en vue de la réduction des inégalités scolaires en Afrique*», Dijon, IREDU, 1974· τῆς ἰδίας, «*Enseignants africains. Enquête au Congo et au Mali*», Paris, IEDS, 1975· τῆς ἰδίας, «*La formation de la conscience nationale en R.P. du Congo*», Paris, éditions Anthropos (sous- presse). Jean-Yves Martin, «*Inégalités régionales et inéga- lités sociales: l'enseignement secondaire au Cameroun septentrional*», *Revue française de Sociologie*, XVI, 1975.

2. Βλ. OCDE, *Conférence sur les politiques d'expansion de l'enseignement*, t. IV. *Disparités entre les groupes en matière de participation à l'enseignement et de résultats scolaires*, Paris, 1971, σ. 32, 124, 125...

3. OCDE, *Le projet régional méditerranéen, Rapports par pays, Grèce*, Paris, 1965, σ. 68-71.

4. Paris-Athènes, Presses Universitaires de France et Centre des Sciences Sociales d'Athènes, 1964, σ. 64-73. Βλ. καὶ B. Kayser καὶ Kenneth Thomson, *Οικονομικὸς καὶ Κοι- νωνικὸς Ἀτλας τῆς Ἑλλάδος*, ΕΣΥΕ-ΚΟΕ-ΚΚΕΑ, Ἀθῆ- ναι, 1964.

5. *Πρὸς μιὰν ἐλληνικὴν Κοινωνιολογίαν τῆς Παιδείας*, τ. 2, Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Κέντρον Κοινωνικῶν Ἑρευνῶν, 1974, σ. 67-96.

6. Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος, *Ἀποτε- λέσματα τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ-κατοικιῶν τῆς 14ης Μαρτίου 1971* (δειγματοληπτικὴ ἐπεξεργασία), τόμοι I καὶ II, Ἀθῆναι, 1973.

7. Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος, *Ἀποτε- λέσματα τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ-κατοικιῶν τῆς 19ης Μαρτίου 1961*, τόμοι II καὶ III, Ἀθῆναι 1963. Ἐθνικὴ Στατι- στικὴ Ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος, *Ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς 7ης Ἀπριλίου 1951*, τόμοι I καὶ II, Ἀθῆ- ναι 1958.

8. Προφανῶς πρόκειται γιὰ τοὺς ἀναλφάβητους, μιὰ καὶ δὲν γίνεται διαχωρισμὸς ἀναλφαβήτων καὶ ἀγραμμάτων, ἐνὼ παράλληλα καταγράφονται αὐτοὶ ποὺ δὲν τελείωσαν τὸ δημο- τικὸ σχολεῖο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Ποσοστά του ήλικίας 10 ετών και άνω πληθυσμού κατά επίπεδο εκπαίδευσης

% αναλφάβητων		% αποφοίτων δημοτικού ¹		% αποφοίτων μέσης ¹		% αποφοίτων ανωτάτων σχολών	
Περιφ. Πρωτεύουσας	7,6	Περιφ. Πρωτεύουσας	76,0	Περιφ. Πρωτεύουσας	26,6	Περιφ. Πρωτεύουσας	5,3
Νομός Θεσ/νίκης	9,6	Νομός Θεσ/νίκης	69,2	Νομός Θεσ/νίκης	19,2	Νομός Θεσ/νίκης	3,5
Κρήτη	15,2	Κρήτη	62,4	Πελοπόννησος	8,1	Νήσοι Αιγαίου	1,9
Πελοπόννησος	16,2	Πελοπόννησος	60,5	Κρήτη	7,9	Πελοπόννησος	1,9
Λοιπή Μακεδονία	16,5	Λοιπή Στερεά	57,1	Νήσοι Αιγαίου	7,6	Θράκη	1,7
Νήσοι Αιγαίου	16,6	Νήσοι Αιγαίου	56,2	Λοιπή Στερεά	6,8	Λοιπή Μακεδονία	1,6
Λοιπή Στερεά	18,4	Ήπειρος	55,7	Θεσσαλία	6,7	Κρήτη	1,6
Θεσσαλία	19,2	Θεσσαλία	54,5	Λοιπή Μακεδονία	6,0	Θεσσαλία	1,6
Ήπειρος	19,7	Λοιπή Μακεδονία	54,4	Ήπειρος	6,0	Ήπειρος	1,6
Ίόνιοι Νήσοι	22,4	Ίόνιοι Νήσοι	53,9	Ίόνιοι Νήσοι	5,7	Λοιπή Στερεά	1,4
Θράκη	27,4	Θράκη	45,0	Θράκη	5,3	Ίόνιοι Νήσοι	1,4
Σύνολο Ελλάδας	14,2	Σύνολο Ελλάδας	63,2	Σύνολο Ελλάδας	13,7	Σύνολο Ελλάδας	2,9

1. Πρόκειται για συσσωρευτικά ποσοστά που περιλαμβάνουν και όσους βρίσκονται σε ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης.

Σημειώνουμε ότι τα ποσοστά είναι συσσωρευτικά, δηλαδή το α περιέχει τα β, γ, δ, το β περιέχει τα γ, δ και το γ περιέχει το δ. Σύμφωνα με αυτό το δείκτη, οι γεωγραφικές περιφέρειες—επαρχίες, νομοί, διαμερίσματα—μπορούν θεωρητικά να διαταχθούν μεταξύ 0 και 100.¹

Όπως είναι φυσικό, η Περιφέρεια Πρωτεύουσας παρουσιάζει πάντα το υψηλότερο ποσοστό και συνεπώς ο δείκτης της εκπαιδευτικού επιπέδου, προσδιορισμένος κατά τον τρόπο που περιγράψαμε, είναι 100. Ο νομός Θεσσαλονίκης υπερβαίνει και αυτός κατά πολύ τους υπόλοιπους νομούς. Γι' αυτό, όταν αναφερόμαστε στα γεωγραφικά διαμερίσματα, τον παρουσιάζουμε και αυτόν χωριστά, ώστε να μην αλλοιώνεται η εικόνα της Μακεδονίας. Το μέγεθος του συγκεντρωτισμού της πρωτεύουσας, και κατά δεύτερο λόγο της Θεσσαλονίκης, όπως αντανακλάται στο εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού τους, διαγράφεται όχι τόσο από το γεγονός ότι προηγούνται άνετα από όλους τους άλλους νομούς, όσο από τη διαφορά με την οποία προηγούνται, χαρακτηριστικό ενός πολιτισμικού χάσματος που τις χωρίζει από την υπόλοιπη χώρα. Γι' αυτό και οι αριθμοί που αφορούν το σύνολο της Ελλάδας (και που είναι κάθε φορά ο μέσος όρος για τη χώρα), βρίσκονται πάντα ανάμεσα στις δύο

μεγαλυνόλεις και τις υπόλοιπες περιοχές. Σαν ένα τεντωμένο σκοινί ακροβάτη πάνω από το χάσμα στο οποίο αναφερθήκαμε.

γεωγραφικά διαμερίσματα: στοιχεία κατά επίπεδο εκπαίδευσης

Στον πίνακα 1 παρουσιάζουμε, με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 1971, τα ποσοστά του πληθυσμού κατά επίπεδο εκπαίδευσης για τα γεωγραφικά διαμερίσματα, την Περιφέρεια Πρωτεύουσας και το νομό Θεσσαλονίκης.

Το γεωγραφικό διαμέρισμα, όπως άλλωστε και ο νομός, δεν αποτελούν έπξηγητικό παράγοντα των διαφορών που διαπιστώνονται. Χρησιμοποιούν μόνο για να προσδιορίσουν μέσα στο χώρο τις καταστάσεις στις οποίες αναφερόμαστε. Η γεωγραφικά άνιση κατανομή των εκπαιδευτικών ευκαιριών αποτελεί προβολή των αποτελεσμάτων πολλών μεταβλητών και αποτύπωσή τους στο χώρο. Η ιστορική εξέλιξη, ή κοινωνική διαστρωμάτωση, το επίπεδο των οικονομικών δραστηριοτήτων, οι οικολογικοί και δημογραφικοί παράγοντες, αλλά ακόμα και το είδος και η πυκνότητα του σχολικού δικτύου και ο τρόπος λειτουργίας του μέσα στο χρόνο, καθορίζουν αυτά τα αποτελέσματα. Η ανάλυση, για συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, του ειδικού βάρους αυτών των μεταβλητών για την εκπαιδευτική κατάσταση των περιοχών δεν έχει ακόμα γίνει στη χώρα μας. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι τα γεωγραφικά διαμερίσματα δεν αποτελούν γεωγραφικές, οικονομικές ή έστω διοικητικές ενότητες.² Τα όρια

στοιχούν στο 3,5% του πληθυσμού 10 ετών και άνω στην απογραφή του 1971, αλλά μόλις στο 0,66% και 0,44% στις απογραφές του 1951 και του 1961 διαδοχικά) σαν μη αναλφάβητους. Η απλούστευση αυτή—που είναι δυνατό να καλυτερεύει ελαφρώς την εικόνα της χώρας ως προς τον αναλφάβητισμό—έγινε για λόγους πρακτικούς (βλ. σχετικά UNESCO, *Manuel des statistiques de l'éducation*, Paris, 1961, σελ. 51).

1. Ευχαριστώ θερμά τον κ. Πέτρο Παππά, σύμβουλο του ΕΚΚΕ για τα στατιστικά θέματα, που είχε την καλωσύνη να ελέγξει μαζί μου τον τύπο του ΔΕΕ.

2. Βλ. Bernard Kayser, *Géographie humaine de la Grèce*, ό.π., σελ. 7-8 και Μελετίου Δ. Θεοφίλου, «Μερικά όψεις της γεωγραφίας του πληθυσμού της Ελλάδας», *Επιθεώρησης Κοινωνικών Έρευνών*, τ. 23, 1975, σ. 86.

τους προσδιορίστηκαν κυρίως ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ μάλιστα ἀπὸ τὶς διαδοχικὲς χρονολογίες τῆς ἐνσωμάτωσής τους στὸ ἑλληνικὸ κράτος. Ἔτσι, κάθε γεωγραφικὸ διαμέρισμα εἶναι περισσότερο ἓνα σύνολο συνεχόμενων νομῶν—μὲ μερικὲς παραλλαγές στὴν περίπτωση τῆς νησιώτικης Ἑλλάδας—καὶ πολὺ λιγότερο μιὰ ἰδιαίτερη γεωγραφικὴ πραγματικότητα.

Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ συγκρίνουμε τὰ ποσοστὰ ἀποφοίτων ἀνωτάτων σχολῶν σὲ κάθε διαμέρισμα, μὲ τὸ ποσοστὸ φοιτητῶν ἀνὰ 1.000 κατοίκους τοῦ γεωγραφικοῦ διαμερίσματος, ὅπου κατοικοῦν οἱ γονεῖς τους.¹

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Ποσοστὸ φοιτητῶν ἀνὰ 1.000 κατοίκους*

Περιφέρεια Πρωτευούσης**	10,20
Κρήτη	8,43
Πελοπόννησος	8,18
Ἡπειρος	7,09
Μακεδονία	6,69
Θεσσαλία	6,32
Ἰόνιοι Νῆσοι	5,94
Λοιπὴ Στερεὰ καὶ Εὐβοία	5,71
Νῆσοι Αἰγαίου	4,74
Θράκη	2,95

* Οἱ ἀριθμοὶ τῶν φοιτητῶν εἶναι τοῦ 1969 καὶ οἱ ἀριθμοὶ τοῦ πληθυσμοῦ ἀναφέρονται στὴν ἀπογραφὴ τοῦ 1971.

** Νομὸς Ἀττικῆς.

Ὁ πίνακας 2 παρουσιάζει τὴν Κρήτη καὶ τὴν Πελοπόννησο νὰ προηγούνται ἄνετα, τὰ ἐπόμενα πέντε διαμερίσματα νὰ ἀκολουθοῦν σὲ μικρὴ ἀπόσταση τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο καί, τελευταῖα, τὶς Νήσους Αἰγαίου καὶ σὲ μεγάλη ἀπόσταση τὴ Θράκη. Ἡ σύγκριση μὲ τὰ ποσοστὰ τοῦ πίνακα 1 φανερώνει ὅτι ἡ Θράκη καὶ οἱ Νῆσοι Αἰγαίου «εἰσάγουν» ἀποφοίτους ἀνωτάτων σχολῶν, ἐνῶ ἡ Κρήτη «ἐξάγει» φοιτητὲς ποὺ δὲν τοὺς ἐπανακτᾷ ὅταν ἀποκτήσουν τὸ πτυχίό τους. Φαινόμενα πού, στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ περιορισμένου ἑλληνικοῦ χώρου, θυμίζουν τὴν «τεχνικὴ βοήθεια» στὶς ὑποανάπτυκτες χώρες—καὶ τὸ σύστημα ποὺ τὴ διατηρεῖ καὶ ἀναπαράγει τὶς συνθῆκες διατήρησής της—καθὼς καὶ τὴ «φυγὴ ἐγκεφάλων». Στὴν ἴδια μελέτῃ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας παρουσιάζονται τὰ ἀντίστοιχα στοιχεῖα τοῦ 1961: πρῶτες πάλι ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Κρήτη, τελευταῖα διαμερίσματα ὡς πρὸς τὸ ποσοστὸ τῶν φοιτητῶν οἱ Νῆσοι Αἰγαίου καὶ ἡ Θράκη. Εἶναι φανερό πὼς βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ διαμορφωμένες ἀπὸ πολλὰ χρόνια καταστάσεις.

1. Τὰ στοιχεῖα τοῦ πίνακα 2 τὰ δανειζόμαστε ἀπὸ τὴν Προκαταρκτικὴ μελέτῃ ἀναπτύξεως τῆς Ἀνωτάτης Παιδείας ποὺ πραγματοποιήθηκε τὸ Ὑπουργεῖο Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων (Διευθύνσεις Προγραμματισμοῦ, Ἐπενδύσεως καὶ Ἐπιχειρησιακῶν Ἑρευνῶν), Ἀθῆναι, Νοέμβριος 1975, Παράρτημα ΙΑ'.

δείκτης ἐκπαιδευτικοῦ ἐπιπέδου

Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ δείκτη ἐκπαιδευτικοῦ ἐπιπέδου γιὰ τὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα, τὴν Περιφέρεια Πρωτευούσης καὶ τὸ Νομὸ Θεσσαλονίκης, μὲ βάση τὰ στοιχεῖα τῶν τελευταίων ἀπογραφῶν, δίνει τὰ ἀποτελέσματα ποὺ παρουσιάζονται στὸν πίνακα 3.²

Δὲν εἶναι ἴσως περιττὸ νὰ θυμίσουμε ὅτι ἕνας δείκτης παρουσιάζει καθορισμένες ἀπὸ τὸν τύπο τοῦ ἐγγυήσεις ἀντικειμενικότητας. Δὲν πρέπει, δηλαδή, νὰ τοῦ ζητᾶμε περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ μπορεῖ νὰ πεῖ. Ἔτσι, τὰ ἐσωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ΔΕΕ ἐπιδροῦν στὰ ἀποτελέσματά του:

α. Τὰ ἐπίπεδα ἀναλφαβητισμοῦ, ἀποφοίτων δημοτικοῦ καὶ ἀποφοίτων γυμνασίου, εἶναι δυνατό νὰ βρίσκονται σὲ κάποια σχέση μεταξύ τους. Στὸ μέτρο ποὺ μιὰ περιοχὴ ἔχει μεγάλο ποσοστὸ ἀποφοίτων δημοτικοῦ, θὰ μπορούσε νὰ ἔχει περισσότερες πιθανότητες νὰ προωθήσει πρὸς τὸ γυμνάσιο σημαντικὸ ποσοστὸ τους καὶ νὰ παρουσιάζει συγχρόνως, τουλάχιστο ὡς πρὸς τὶς νεαρὲς ἡλικίες, μειωμένο ποσοστὸ ἀναλφαβητισμοῦ. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ σχέση εἶναι διαχρονικὴ—ἐνῶ ὁ ΔΕΕ ἀπεικονίζει μιὰ συγκεκριμένη στιγμή—καὶ πάντως ὄχι ἀπόλυτη. Πολύπλοκοι μηχανισμοὶ ἀντιστάθμισης θὰ μπορούσαν νὰ ἐξηγήσουν διάφορες φαινομενικὲς ἀνακολουθίες.³

β. Ἡ ἰσόρροπη στάθμιση τῶν τεσσάρων ἐπιπέδων ἐκπαίδευσης δὲν ἐπιτρέπει νὰ γίνῃ ἡ ἀκόλουθη ἀντιδιαστολή: ἐνῶ οἱ ἀναλφάβητοι, καθὼς καὶ οἱ ἀπόφοιτοι δημοτικοῦ καὶ μέσης, ἀκόμα καὶ ὅταν δὲν κατάγονται ἀπὸ τὴν περιοχὴ στὴν ὁποία καταγράφηκαν, ἐκφράζουν τὴν κατάστασιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς, ὅπως διαμορφώνεται ἔπειτα ἀπὸ ἐσωτερικὲς μετακινήσεις ποὺ ἔχουν λίγο-πολὺ χαρακτῆρα μόνιμο, οἱ ἀπόφοιτοι ἀνωτάτων σχολῶν, στὴν περίπτωσιν ποὺ δὲν κατάγονται ἀπὸ τὴν περιοχὴ καταγραφῆς τους, ἐκφράζουν καὶ ἄλλα φαινόμενα: τρόπο δικτύωσης τῶν διαφορῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν, περιφερειακὴ διαμόρφωση τῆς οἰκονομίας, γεωγραφικὸ συγκεντρωτισμὸ στὰ ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα, ἀκόμα καὶ παρασιτισμὸ τῶν πτυχιούχων στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα. Βλέπουμε ἔτσι στὸν πίνακα 1 ὅτι, ὡς πρὸς τοὺς ἀπόφοιτους ἀνωτάτων σχολῶν, ἡ Θράκη καὶ οἱ Νῆσοι Αἰγαίου καλυτερεύουν τὴ θέση ποὺ εἶχαν στὰ χαμηλότερα ἐπίπεδα, ἐνῶ ἡ Στερεὰ χάνει ἑδαφος. Πάντως, ὁ ΔΕΕ δὲν παύει νὰ ἀπεικονίζει μιὰ πραγματικότητα ποὺ δὲν πρέπει νὰ βιαστοῦμε νὰ ἐρμηνεύσουμε.

2. Δὲν θεωρήσαμε ἀναγκαῖο νὰ παρουσιάσουμε καὶ γιὰ τὶς προηγούμενες ἀπογραφὲς τὰ ἀναλυτικὰ ποσοστὰ κατὰ ἐπίπεδο ἐκπαίδευσης, ὅπως κάναμε στὸν πίνακα 1 γιὰ τὴν ἀπογραφὴ τοῦ 1971.

3. Ὁ Β. Kayser ὑπογράμμισε τὴν περίπτωσιν τῆς Μακεδονίας ποὺ, ἐνῶ παρουσιάζει σχετικὰ μικρὰ ποσοστὰ ἀναλφαβητισμοῦ, δὲν ἐπωφελεῖται ἀνάλογα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἐπίπεδα ἐκπαίδευσης (δ.π.π., σ. 69).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Δείκτης εκπαιδευτικού επιπέδου με βάση τα στοιχεία των απογραφών 1951, 1961 και 1971

Απογραφή 1951		Απογραφή 1961		Απογραφή 1971	
Πολεοδ/κόν συγκρότημα Αθηνών	100,0	Περιφέρεια Πρωτευούσης	100,0	Περιφέρεια Πρωτευούσης	100,0
Νομός Θεσσαλονίκης	68,3	Νομός Θεσσαλονίκης ¹	72,4	Νομός Θεσσαλονίκης	81,7
Κρήτη	53,7	Κρήτη	57,4	Πελοπόννησος	59,1
Νήσοι Αιγαίου	51,9	Πελοπόννησος	55,6	Κρήτη	58,4
Πελοπόννησος	50,0	Νήσοι Αιγαίου	54,0	Νήσοι Αιγαίου	57,1
Λοιπή Μακεδονία	45,0	Λοιπή Μακεδονία	51,4	Λοιπή Στερεά και Εύβοια	53,8
Ίονιοι Νήσοι	44,0	Λοιπή Στερεά και Εύβοια	51,1	Λοιπή Μακεδονία	53,7
Ήπειρος	43,7	Ήπειρος	50,8	Θεσσαλία	53,6
Λοιπή Στερεά και Εύβοια	43,3	Θεσσαλία	50,6	Ήπειρος	53,2
Θεσσαλία	42,5	Ίονιοι Νήσοι	48,4	Ίονιοι Νήσοι	50,2
Θράκη	35,1	Θράκη	41,8	Θράκη	47,4
Σύνολο Ελλάδας	57,1	Σύνολο Ελλάδας	64,4	Σύνολο Ελλάδας	70,6

1. Δεν περιλαμβάνονται τα μέλη των συλλογικών συμβίσεων.

Στόν πίνακα 3 βλέπουμε, ότι από τη μιὰ απογραφή στην άλλη μικραίνουν οι αποστάσεις ανάμεσα στα διάφορα γεωγραφικά διαμερίσματα και την Περιφέρεια Πρωτευούσης και ο μέσος όρος—το σύνολο Ελλάδας—άνεβαίνει σταθερά. Δεν είναι εδώ η θέση να δοῦμε κατά πόσο ή ανάπτυξη της πρόσβασης στην εκπαίδευση έχει σάν αποτέλεσμα τη μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, όπως υποστηρίζει ο Raymond Boudon,¹ ή την αύξησή τους, όπως εμφανίζεται σε μιὰ πρόσφατη μελέτη που χρησιμοποιεί τις διεθνείς στατιστικές και για τις πέντε ηπείρους.²

Στήν περίπτωση μιᾶς σταθερῆς ἀναφορᾶς (ἐδῶ: ή Περιφέρεια Πρωτευούσης), τὸ στένεμα τῆς ψαλίδας τῶν διαδοχικῶν αποτελεσμάτων ἐνὸς δείκτη, πὸν ἀναδεικνύει τις σχετικές καὶ ὄχι τις ἀόλυτες διαφορές, σημαίνει μόνο, ὅτι ή πρόσβαση στήν εκπαίδευση ἀναπτύχθηκε, σὸ διάστημα πὸν ἐξετάζουμε, σὲ ὅλες τις περιοχὲς τῆς χώρας.³

Καὶ στίς τρεῖς ἀπογραφὲς διαγράφονται οἱ ἴδιες τρεῖς ὁμάδες γεωγραφικῶν διαμερισμάτων: α. τὰ πιὸ προηγμένα εκπαιδευτικά: Πελοπόννησος, Κρήτη, Νήσοι Αἰγαίου, β. τὰ εκπαιδευτικά καθυστερημένα: Θράκη καὶ στήν τελευταία περίοδο Ἰόνιοι Νήσοι καὶ γ. τὰ ὑπόλοιπα πὸν βρίσκονται σὲ μιὰ μέση κατάσταση.

Μέσα στὰ σταθερὰ αὐτὰ πλαίσια, οἱ διαφορές μετακινήσεις—ὅπως καὶ ή ἀκίνησία τῆς Θράκης, πού, ἂν καὶ διευρύνει τὴν πρόσβασή της στήν εκ-

παίδευση, δὲν παύει νὰ παραμένει τελευταία—παρουσιάζουν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Χαρακτηριστική εἶναι ή βαθμιαία ἀνοδος τῆς Πελοποννήσου σὸ ἐσωτερικὸ τῆς πρώτης ὁμάδας, ὅπως καὶ τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Θεσσαλίας στή μεσαία ὁμάδα.

Οἱ σημαντικές διαφορὲς πὸν παρουσιάζουν τὰ γεωγραφικά διαμερίσματα ὡς πρὸς τὴν ἐπιφάνεια καὶ ὡς πρὸς τὸν πληθυσμὸ τους δὲν εἶναι ὁμόλογες πρὸς τις εκπαιδευτικὲς ἀνισότητες, ὅπως διαγράφονται ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πὸν χρησιμοποιήσαμε. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ: ή Λοιπή Μακεδονία παρουσιάζει ἀκριβῶς τὴν ἴδια πυκνότητα πληθυσμοῦ μετὰ τὴ Θράκη, ἐνῶ οἱ διαφορὲς τους ὡς πρὸς τὸ εκπαιδευτικὸ ἐπίπεδο τοῦ πληθυσμοῦ τους εἶναι μεγάλες. Οἱ Ἰόνιοι Νήσοι, μετὰ τὴν ὑψηλότερη πυκνότητα πληθυσμοῦ, βρίσκονται σὸ κάτω μέρος τῆς εκπαιδευτικῆς κλίμακας, ἐνῶ ή Κρήτη πὸν εἶναι ή δεύτερη σὲ πυκνότητα πληθυσμοῦ περιφέρεια βρίσκεται στήν ἄλλη ἄκρη. Ἀλλὰ καὶ τὰ ποσοστὰ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ δὲν φαίνεται νὰ ἔχουν σχέση μετὰ τὸ εκπαιδευτικὸ ἐπίπεδο, ὅσο μένουμε σὲ τόσο πλατειὲς γεωγραφικὲς ἐνό- τητες: ή Θράκη π.χ. παρουσιάζει ὑψηλότερο πο- σοστὸ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τὴν Ἡπειρο, τὴ Λοιπή Μακεδονία, τὴ Λοιπή Στερεά, τις Νήσους τοῦ Αἰγαίου.

Εἶναι φανερό, ὅτι τόσο μεγάλες καὶ τόσο ἀνισες σὲ ἐπιφάνεια καὶ πληθυσμὸ, τόσο «τεχνητὰ» προσ- διορισμένες γεωγραφικὲς περιφέρειες δὲν μποροῦν νὰ εἶναι συγκρίσιμες. Εἶναι δυνατό π.χ. διαμετρικά ἀντίθετες καταστάσεις σὸ ἐσωτερικὸ μιᾶς μεγάλης περιοχῆς νὰ ἀλληλοεξουδετερώνονται στατιστικά στὰ ὀλικὰ αποτελέσματα πὸν ἀποδίδουν τὴν εἰ- κὸνα μιᾶς ἀνύπαρκτης μέσης κατάστασης, ἐνῶ τὰ ἐπὶ μέρους φαινόμενα ἔχουν περισσότερες πιθα- νότητες νὰ ἀναδειχθοῦν μέσα ἀπὸ ἓνα σύνολο, ὅταν αὐτὸ εἶναι μικρό.

1. Τουλάχιστο στίς ἐκβιομηχανισμένες χώρες (βλ. *L'iné- galité des chances. La mobilité sociale dans les sociétés in- dustrielles*, Armand Colin, Paris, 1973, σ. 103-104).

2. J. Galtung, Chr. Beck et J. Jaastad, *Croissance et dispari- tés dans le domaine de l'éducation*, UNESCO, CSR-E-5. Βλ. ἐπίσης, J. Galtung, «Croissance et disparités dans le domaine de l'éducation», *Perspectives*, Vol. V, no 3, 1975.

3. Βλ. πιὸ κάτω, σ. 267.

**νομοί:
στοιχεῖα κατὰ ἐπίπεδο ἐκπαίδευσης**

Τὰ στοιχεῖα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἐπιπέδου τῶν νομῶν ποὺ παρουσιάζουν ὁ πίνακας 4 καὶ οἱ ἀντίστοιχοι τέσσερες χάρτες θὰ μᾶς δώσουν μιὰ ἀκριβέστερη εἰκόνα τῆς γεωγραφικῆς κατανομῆς τῶν ἐκπαιδευτικῶν εὐκαιριῶν.

Στὸ χάρτη 1 βλέπουμε ὅτι, μετὰ τοὺς ἰδιαίτερα καθυστερημένους νομοὺς Ξάνθης καὶ Ροδόπης, οἱ περιοχὲς ποὺ παρουσιάζουν τὸν ὑψηλότερο ἀναλφαβητισμὸ εἶναι ἡ κεντροδυτικὴ Ἑλλάδα καὶ ἡ Εὐβοία. Τὰ χαμηλότερα ποσοστὰ ἀναλφαβητισμοῦ, μετὰ τὴν Περιφέρεια Πρωτευούσης καὶ τὸ νομὸ Θεσσαλονίκης, τὰ συναντοῦμε στὴ βορειοανατολικὴ Πελοπόννησο, τὴν Ἀττικὴ, τοὺς νομοὺς Χανίων, Σάμου, Χίου, Μαγνησίας καὶ σὲ τέσσερες νομοὺς τῆς Μακεδονίας.

Ὁ χάρτης 2 ποὺ παρουσιάζει τὰ ποσοστὰ ἀποφοίτων δημοτικοῦ δείχνει μιὰ περισσότερο ἰσόρροπη κατανομή. Πάλι οἱ νομοὶ Ξάνθης, Ροδόπης, Εὐρυτανίας, Καρδίτσας, Τρικάλων, Θεσπρωτίας καὶ Εὐβοίας (στοὺς ὁποίους προστίθεται καὶ ὁ νομὸς Γρεβενῶν) βρίσκονται στὸ κάτω μέρος τῆς κλίμακας. Δὲν εἶναι ὅμως ὁλόκληρη ἡ κεντροδυτικὴ Ἑλλάδα τοποθετημένη χαμηλά. Γενικά, οἱ εὐκαιρίες ἀπόκτησης ἀπολυτηρίου δημοτικοῦ κατανέμονται καλύτερα στὸν ἐλληνικὸ χῶρο. Οἱ πιὸ εὐνοϊκὰ τοποθετημένες περιοχὲς, μετὰ τοὺς νομοὺς Κορίνθου καὶ Χίου ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν Περιφέρεια Πρωτευούσης καὶ τὸ νομὸ Θεσσαλονίκης, εἶναι ὁλόκληρη ἡ Κρήτη, σχεδὸν ὅλη ἡ Πελοπόννησος, ἡ κεντροανατολικὴ Ἑλλάδα, οἱ Κυκλάδες καὶ μέρος τῆς Μακεδονίας.

Στὸ χάρτη 3 ἀλλάζει ἡ εἰκόνα: εὐνοημένες καὶ μὴ περιοχὲς διαγράφονται καλύτερα. Οἱ νομοὶ ποὺ παρουσιάζουν χαμηλὰ ποσοστὰ ἀποφοίτων γυμνασίου σχεδιάζουν ἓνα Γ ποὺ πατάει στὴ Μεσσηνία καὶ ὑπερπηδώντας τὸ νομὸ Ἰωαννίνων ἀγγίζει τὸ νομὸ Ἐβρου. Ἡ ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, σὲ μιὰ θέση λίγο-πολὺ προνομιούχα—μὲ ἐξαίρεση τοὺς νομοὺς Ρεθύμνης, Σάμου, Ἀργολίδας—συσπειρώνεται νοτιοανατολικά τοῦ Γ. Τὴν πλατύτερη πρόσβαση σὲ ὁλοκληρωμένες γυμνασιακὲς σπουδὲς παρουσιάζουν μερικοὶ κεντρικοὶ νομοὶ στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα (Θεσσαλονίκης καὶ Καβάλας στὴ Μακεδονία, Ἰωαννίνων στὴν Ἠπειρο, Μαγνησίας στὴ Θεσσαλία, Ἀττικῆς στὴ Στερεά, Ἀχαΐας καὶ Κορινθίας στὴν Πελοπόννησο), καθὼς καὶ οἱ νομοὶ Χίου καὶ Δωδεκανήσου, Χανίων καὶ Ἡρακλείου στὰ νησιὰ καὶ στὴν Κρήτη.

Ὁ χάρτης 4 παρουσιάζει καὶ αὐτός, ὅπως ὁ χάρτης ἀποφοίτων δημοτικοῦ, μεγαλύτερη ἰσορροπία ἀνάμεσα στοὺς νομούς, ἀλλὰ αὐτὴ τὴ φορά σὲ χαμηλὰ ἐπίπεδα: ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Περιφέρεια Πρωτευούσης καὶ τὸ νομὸ Θεσσαλονίκης, τὰ ὑψηλότερα

ποσοστὰ παρουσιάζουν ἡ κεντρικὴ καὶ βόρεια Πελοπόννησος καὶ ἔξη ἄλλοι νομοὶ σκορπισμένοι στὸν ἐλληνικὸ χῶρο. Ἴσως ἡ ἀκριτικὴ θέση τῶν δύο ἀπὸ αὐτοὺς (Ἐβρου καὶ Δωδεκανήσου) νὰ ἔχει κάποια σχέση μὲ τὸ σχετικὰ μεγάλο ἀριθμὸ τοὺς πτυχιούχων ἀνωτάτων σχολῶν.

Ἐνδιαφέρον ἔχει νὰ παρακολουθήσει κανεὶς τὴ διαδοχικὴ θέση μερικῶν περιοχῶν ὡς πρὸς τὰ διάφορα ἐπίπεδα ἐκπαίδευσης.

Ἡ Κρήτη παρουσιάζει ὁμοιογένεια καὶ ἱκανοποιητικὰ ποσοστὰ ὡς πρὸς τοὺς ἀπόφοιτους δημοτικοῦ. Ὁ νομὸς Χανίων ἔχει πολὺ λίγους ἀναλφάβητους καὶ μαζί μὲ τὸ νομὸ Ἡρακλείου ἀρκετοὺς ἀπόφοιτους γυμνασίου. Στὸ ἐπίπεδο ὅμως τῶν ἀποφοίτων τῶν ἀνωτάτων σχολῶν ἡ Κρήτη παρουσιάζει πάλι ὁμοιογένεια, ἀλλὰ μὲ χαμηλὰ ποσοστὰ. (Ἀνάλογη εἰκόνα παρουσιάζει καὶ ὁ νομὸς Ἰωαννίνων.)

Στὴν Πελοπόννησο ποὺ εἶναι τὸ πιὸ προηγμένο ἐκπαιδευτικὰ διαμέρισμα, ἡ Ἠλεία καὶ ἡ Ἀργολίδα εἶναι οἱ λιγότερο εὐνοημένοι νομοί, ἰδιαίτερα ὡς πρὸς τοὺς ἀπόφοιτους μέσης.

Τὰ Δωδεκάνησα παρουσιάζουν γενικὰ καλὸ ἐπίπεδο, ἰδιαίτερα αἰσθητὸ στὶς ψηλότερες ἐκπαιδευτικὲς βαθμίδες. Οἱ Κυκλάδες ἔχουν σχετικὰ πολλοὺς ἀπόφοιτους δημοτικοῦ, λίγους ἀναλφάβητους, μέτρια ποσοστὰ ἀποφοίτων γυμνασίου καὶ λίγους ἀπόφοιτους ἀνωτάτων σχολῶν.

Στὰ Ἐπτάνησα ὑπάρχει ποικιλία καταστάσεων: Κέρκυρα καὶ Λευκάδα ἔχουν πολλοὺς ἀναλφάβητους, μέτρια ποσοστὰ ἀποφοίτων δημοτικοῦ καὶ λίγους ἀπόφοιτους μέσης καὶ ἀνωτάτων σχολῶν. Ὁ νομὸς Κεφαλληνίας παρουσιάζει μέτρια ποσοστὰ ἀναλφαβητισμοῦ, ἱκανοποιητικὰ ποσοστὰ ἀποφοίτων δημοτικοῦ καὶ μέτρια ποσοστὰ ἀποφοίτων μέσης καὶ ἀνωτάτων σχολῶν. Ἡ Ζάκυνθος ἔχει ἀρκετοὺς ἀπόφοιτους δημοτικοῦ, σχετικὰ λίγους ἀναλφάβητους, ἀλλὰ πολὺ χαμηλὰ ποσοστὰ ὡς πρὸς τοὺς ἀπόφοιτους τῶν ἀνωτέρων βαθμίδων.

Ἡ κεντροδυτικὴ Ἑλλάδα, μὲ ἐξαίρεση τὸ νομὸ Ἰωαννίνων, εἶναι πάντα χαμηλά. Ἀλλὰ ὁ νομὸς Πρεβέζης, ποὺ βρίσκεται στὸ κάτω μέρος τῆς κλίμακας ὡς πρὸς τοὺς ἀπόφοιτους μέσης, ἔχει συγχρόνως καὶ πολλοὺς ἀπόφοιτους δημοτικοῦ καὶ πολλοὺς ἀναλφάβητους.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ σταθερότητα μὲ τὴν ὁποία ἡ Ροδόπη καὶ ἡ Ξάνθη, καθὼς καὶ ἡ Εὐρυτανία, βρίσκονται πάντα χαμηλά. Σημειώνουμε στὴ Θράκη τὸ σχετικὰ καλὸ ἐπίπεδο τοῦ νομοῦ Ἐβρου σὲ ὅλες τὶς βαθμίδες.

δείκτης ἐκπαιδευτικοῦ ἐπιπέδου

Τὰ στοιχεῖα τοῦ πίνακα 4 μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ κατατάξουμε τοὺς νομούς ἐφαρμόζοντας τὸν τύπο τοῦ Δείκτη Ἐκπαιδευτικοῦ Ἐπιπέδου ποὺ χρησιμοποιεῖ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Ποσοστά του ήλικίας 10 ετών και άνω πληθυσμού κατά νομό και επίπεδο εκπαίδευσης

	% ἀναλφαβήτων	% ἀποφοίτων δημοτικού ¹	% ἀποφοίτων μέσης ¹	% ἀποφοίτων ἀνωτάτων σχολῶν
Περιφέρεια Πρωτεύουσας	7,6	76,0	26,6	5,3
Λοιπὴ Στερεὰ & Εὐβοία:				
Αἰτωλοακαρνανία	22,0	52,6	5,6	1,4
Λοιπὴ Ἀττικὴ	12,7	61,4	8,2	1,2
Βοιωτίας	16,9	57,9	6,6	1,4
Εὐβοίας	20,4	46,5	6,6	1,6
Εὐρυτανίας	29,3	44,5	3,2	0,9
Ὑπόλ. Πειραιῶς	13,3	62,2	9,9	1,4
Φθιώτιδος	19,0	59,4	6,6	1,7
Φωκίδος	19,9	58,8	6,1	1,6
Πελοπόννησος				
Ἀργολίδος	13,2	61,1	5,9	1,2
Ἀρκαδίας	15,3	61,2	7,8	2,2
Ἀχαΐας	14,7	64,0	10,7	2,0
Ἠλείας	19,3	54,0	5,9	1,5
Κορινθίας	12,5	67,2	10,7	2,6
Λακωνίας	16,8	57,7	6,6	1,8
Μεσσηνίας	19,8	57,7	6,8	1,7
Ἰόνιοι Νῆσοι				
Ζακύνθου	18,8	55,6	3,7	0,7
Κερκύρας	25,2	53,0	5,9	1,3
Κεφαλληνίας	16,6	55,1	7,6	2,2
Λευκάδος	25,0	53,5	4,5	1,5
Ἡπειρος				
Ἀρτης	24,6	50,1	4,2	1,5
Θεσπρωτίας	23,2	47,7	4,3	1,5
Ἰωαννίνων	15,8	61,2	8,6	1,8
Πρεβέζης	20,0	55,7	3,6	1,3
Θεσσαλία				
Καρδίτσας	26,1	49,3	4,0	1,3
Λαρίσης	16,7	56,5	7,4	1,8
Μαγνησίας	14,4	60,1	8,8	1,7
Τρικάλων	22,6	49,0	5,5	1,6
Μακεδονία				
Γρεβενῶν	17,8	47,0	5,2	2,1
Δράμας	19,3	50,5	5,5	1,7
Ἡμαθίας	14,9	55,7	6,9	1,6
Θεσσαλονίκης	9,6	69,2	19,2	3,5
Καβάλας	16,7	57,0	8,8	2,5
Καστορίας	13,8	63,0	5,4	1,9
Κιλκίς	17,7	53,5	5,7	1,2
Κοζάνης	14,6	57,7	6,5	1,7
Πέλλης	15,9	54,1	5,5	1,4
Πιερίας	17,3	52,2	5,5	1,6
Σερρών	18,3	51,1	5,4	1,5
Φλωρίνης	16,8	53,6	5,9	2,3
Χαλκιδικῆς	14,2	58,6	4,5	1,0
Ἅγιον Ὄρος	10,3	63,2	3,4	0,0
Θράκη				
Ἐβρου	19,9	52,3	6,5	2,0
Ξάνθης	33,9	38,9	4,3	1,6
Ροδόπης	32,3	40,2	4,7	1,5

(συνεχίζεται)

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Ποσοστά του ήλικίας 10 ετών και άνω πληθυσμού κατά νομό και επίπεδο εκπαίδευσης (συνέχεια)

	% αναλφαβήτων	% αποφοίτων δημοτικού ¹	% αποφοίτων μέσης ¹	% αποφοίτων άνωτάτων σχολών
Νήσοι Αιγαίου				
Δωδεκανήσου	17,9	53,8	9,6	2,5
Κυκλάδων	17,3	55,6	6,1	1,7
Λέσβου	18,6	53,7	6,7	1,7
Σάμου	13,6	53,0	5,6	1,3
Χίου	10,5	65,7	9,0	1,6
Κρήτη				
Ήρακλείου	15,0	62,3	8,3	1,5
Λασιθίου	17,1	61,9	6,3	1,8
Ρεθύμνης	18,3	60,2	5,1	1,3
Χανίων	12,9	64,3	9,7	1,9

1. Πρόκειται για συσσωρευτικά ποσοστά που περιλαμβάνουν και τους άποφοιτους ανωτέρων βαθμίδων.

σαμε και για τα γεωγραφικά διαμερίσματα. Τα αποτελέσματα αυτής της επεξεργασίας καταγράφονται στον πίνακα 5.

Η χρησιμότητα του ΔΕΕ έγκειται όχι μόνο στο ότι συγκεντρώνει τα στοιχεία για τέσσερα εκπαιδευτικά επίπεδα και επιτρέπει έτσι την κατάταξη των νομών σε μία κοινή κλίμακα, αλλά και στο ότι σημειώνει και τις αποστάσεις ανάμεσα στους νομούς που είναι ιδιαίτερα σημαντικές στα πρώτα και στα τελευταία σκαλιά της κλίμακας. Γι' αυτό προτιμήσαμε να δείξουμε στους χάρτες 5 και 6 αυτές τις αποστάσεις, αντί να μοιράσουμε τους νομούς σε ισάριθμες ομάδες. Ο πρώτος από αυτούς τους χάρτες απεικονίζει λεπτομερέστερα, με τις έξι διαβαθμίσεις του, την εκπαιδευτική κατάσταση των περιοχών. Στόν άλλο, η εικόνα της κατανομής των εκπαιδευτικών ανισοτήτων στον ελληνικό χώρο είναι περισσότερο άδρη και γι' αυτό έναργέστερη.

Ότε στο επίπεδο των νομών διαπιστώνεται στενή σχέση ανάμεσα στην πυκνότητα πληθυσμού ή το ποσοστό αστικού πληθυσμού και την πρόσβαση στην εκπαίδευση: ή Ζάκυνθος είναι από τις πιο πυκνοκατοικημένες περιοχές και ή Άρκαδία από τις πιο αραιοκατοικημένες· ή Ξάνθη έχει σχεδόν το διπλό ποσοστό αστικού πληθυσμού από την Κορινθία. Φαίνεται ότι, ως προς τα γεωγραφικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά, ο νομός ως μονάδα παρουσιάζει, αν και σε μικρότερο βαθμό, τις αδυναμίες που σημειώσαμε για τα γεωγραφικά διαμερίσματα: αποτελείται και αυτός από ενότητες που διαφέρουν ουσιαστικά μεταξύ τους. Και πρώτα απ' όλα βέβαια, από αστικές και αγροτικές περιοχές.

Ο χάρτης 6 που διαγράφει ο ΔΕΕ για το 1971 μάς παρουσιάζει την έξης εικόνα: οι προηγμένες εκπαιδευτικά περιφέρειες (ΔΕΕ= 60 και πάνω) σχηματίζουν στο νότιο μέρος της Ελλάδας ένα τετράπλευρο του οποίου οι τέσσερες άκρες άκουμπουν στην

Άχαϊα, στα Χανιά, στη Ρόδο και στη Χίο, και στη βόρειο Ελλάδα μια έλλειψη που περικλείει τους νομούς Θεσσαλονίκης και Καβάλας. Οι καθυστερημένες περιφέρειες (ΔΕΕ = 49 και κάτω) άφορούν δύο συνεχόμενους νομούς στη Θράκη και ένα συμπαγές σύνολο νομών στην κεντροδυτική Ελλάδα, καθώς και τη Ζάκυνθο. Οι υπόλοιποι νομοί, σε μία μέση εκπαιδευτική κατάσταση, περισφίγγουν αυτές τις περιφέρειες αναδεικνύοντας έτσι το γεωγραφικό προσδιορισμό των εκπαιδευτικών ανισοτήτων.

*

Τό ότι δεν υπάρχουν παρά λίγες μελέτες πάνω στη γεωγραφική διάσταση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων στις ευρωπαϊκές χώρες δεν είναι τυχαίο. Είδαμε, ότι το γεωγραφικό πλαίσιο προσφέρει την θόνη στην οποία προβάλλονται, έντοπισμένα, τα αποτελέσματα πολλών και μακρόχρονων διαδικασιών. Οι οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις, ο ρόλος των εθνικών και γλωσσικών μειονοτήτων, ο βαθμός πολιτισμικής ανάπτυξης ομάδων και στρωμάτων, εκφράζονται στο χώρο και μέσα από τη γεωγραφική κατανομή των εκπαιδευτικών ευκαιριών. Στο μέτρο που αναλύονται οι διαδικασίες που οδηγούν στις εκπαιδευτικές ανισότητες, ή γεωγραφική τους κατανομή έχει κυρίως ένδεικτική σημασία και πρακτική χρησιμότητα. Συμβαίνει όμως, στην περίπτωση της Ελλάδας, να παρουσιάζονται άνησυχητικά φαινόμενα μη οικονομικής ένσωμάτωσης των γεωγραφικών περιφερειών και τάσεις διάσπασης του χώρου.¹ Και έτσι, οι γεωγραφικές κατανομές των οικονομικών και των κοινω-

1. Bernard Kayser, «Developpement régional et régionalisation de l'espace en Grèce», *Tiers-Monde*, VI, no 24, 1965, σ. 1007 και 1009.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Καταγραφή των νομών σύμφωνα με το δείκτη εκπαιδευτικού επιπέδου

1. Περιφέρεια Πρωτευούσης	100,0
2. Θεσσαλονίκης	81,7
3. Κορινθίας	68,1
4. Αχαΐας	63,6
5. Χανίων	62,8
6. Χίου	61,8
7. Καβάλας	61,3
8. Αρκαδίας	60,7
9. Δωδεκανήσου	60,7
10. Υπολ. Πειραιώς	59,8
11. Ιωαννίνων	59,5
12. Μαγνησίας	59,2
13. Ηρακλείου	58,4
14. Κεφαλληνίας	58,2
15. Καστορίας	58,1
16. Λασιθίου	57,2
17. Λοιπή Αττική	57,2
18. Λαρίσης	56,5
19. Φλωρίνης	56,5
20. Κοζάνης	56,2
21. Λακωνίας	56,2
22. Φθιώτιδος	55,7
23. Ημαθίας	55,4
24. Μεσσηνίας	55,1
25. Αργολίδος	54,8
26. Κυκλάδων	54,4
27. Έβρου	54,4
28. Βοιωτίας	54,3
29. Φωκίδος	54,3
30. Λέσβου	54,0
31. Ρεθύμνης	52,8
32. Γρεβενών	52,5
33. Πέλλης	52,3
34. Πιερίας	52,3
35. Σάμου	52,2
36. Ηλείας	52,2
37. Δράμας	51,6
38. Χαλκιδικής	51,4
39. Σερρών	51,0
40. Κιλκίς	50,9
41. Εύβοιας	50,6
42. Αιτωλοακαρνανίας	50,2
43. Τρικάλων	49,8
44. Πρεβέζης	49,5
45. Κερκύρας	49,3
46. Λευκάδος	49,2
47. Άγιον Όρος	48,3
48. Άρτας	47,9
49. Θεσπρωτίας	47,6
50. Ζακύνθου	47,0
51. Καρδίτσας	46,1
52. Ροδόπης	43,0
53. Ξάνθης	42,3
54. Εύρυτανίας	41,0

νικών φαινομένων, σε σχέση και με τις οικολογικές ιδιαιτερότητες των περιοχών, αποτελούν μια ακόμα προσέγγιση των παραμορφωτικών καταστάσεων που χαρακτηρίζουν το σημερινό στάδιο ανάπτυξης στην Ελλάδα.

Σ' αυτό το σύντομο άρθρο περιοριστήκαμε στην παρουσίαση της γεωγραφικής κατανομής των εκ-

παιδευτικών ευκαιριών στον ελληνικό χώρο. Θα ακολουθήσει, σε άλλο στάδιο, η αναζήτηση των αιτίων της άνισης κατανομής που διαπιστώθηκε. Άνεξάρτητα πάντως από αυτή τη διερεύνηση, η άπλη διαπίστωση του μεγέθους των εκπαιδευτικών ανισοτήτων ανάμεσα στις διάφορες περιοχές έχει μια λειτουργική χρησιμότητα: επισημαίνει την ανάγκη μιας πολιτικής πολύπλευρης αποκέντρωσης και περιφερειακής ανάπτυξης.

Μια σειρά μέτρων θα μπορούσαν κιόλας να παρθούν στον εκπαιδευτικό τομέα: ανασυγκρότηση του εκπαιδευτικού χάρτη, αποκέντρωση στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης... Η άπλη σύγκριση των ποσοστών του πληθυσμού της Κρήτης κατά επίπεδο εκπαίδευσης επιβάλλει την ίδρυση του Πανεπιστημίου στη Μεγαλόνησο. Τα Έπτάνησα, παρ' όλη τους την πολιτιστική παράδοση, φθίνουν. Είναι ανάγκη να υπάρξουν και σ' αυτή την περιοχή πόλοι έλξης για την πρόσβαση των νέων στην εκπαίδευση, ιδιαίτερα στη δεύτερη και στην τρίτη βαθμίδα. Όσο για την κατάσταση της Θράκης, είναι φανερό πώς χρειάζεται κάποια ιδιαίτερη προσπάθεια σε όλες τις βαθμίδες. Η αναζήτηση ισχυρών κινήτρων για την εξακολούθηση των σπουδών πρέπει να συνοδεύει την προσφορά των μέσων ενός καλά εξοπλισμένου σχολικού δικτύου. Το Πανεπιστήμιο της Θράκης θα μπορούσε π.χ. να έπωφεληθεί από την ύπαρξη του τουρκόφωνου στοιχείου στην περιοχή για να δημιουργήσει τμήμα τουρκολογικών σπουδών ύψηλου επιπέδου. Υποτροφίες και άλλες ύλικές διευκολύνσεις θα χρειαζόταν να συγκεντρωθούν σε καθυστερημένες περιοχές, όπως η Εύρυτανία. Ένας πραγματικός εκπαιδευτικός σχεδιασμός δεν μπορεί να αρκείται στο να καταγράφει τις υπάρχουσες καταστάσεις, να τις επιβεβαιώνει και να τις διατηρεί με μια προβολή τους στο μέλλον. Στηριγμένος σε έπιλογές όχι μόνο οικονομικές, αλλά και κοινωνικές-πολιτιστικές, γίνεται ο ίδιος παράγοντας στην εξέλιξη του πλέγματος προσφορά-ζήτηση παιδείας.

Είδαμε την εξέλιξη της πρόσβασης στην εκπαίδευση στη διάρκεια μιας εικοσαετίας. Άς μην ξεχνάμε, ότι μια μελέτη για την εξέλιξη των εκπαιδευτικών ανισοτήτων θα έπρεπε να περιοριζόταν στην ανάλυση των στοιχείων που άφορουν τη μη υποχρεωτική εκπαίδευση. Η βαθμιαία περιστολή του αναλφαβητισμού (που στην Ελλάδα πραγματοποιείται κυρίως διά μέσου της βιολογικής αποχώρησης των μεγάλων ηλικιών) και ή όλο και πλατύτερη πρόσβαση στην υποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση σε μια χώρα ευρωπαϊκή, είναι σημάδια μιας γενικής εξέλιξης των όρων ζωής, μιας περισσότερο εκσυγχρονισμένης λειτουργίας των θεσμών και όχι ενός εκδημοκρατισμού της εκπαίδευσης. Το ότι π.χ. έλειψαν οι τρωγλοδύτες δεν μείωσε τις οικι-

στικές καὶ κοινωνικές ἀνισότητες, ἀντίθετα. Ἔτσι, ἐνῶ ἡ πλατύτερη πρόσβαση στὸ δημοτικὸ σχολεῖο δὲν ἀποτελεῖ λόγο ἰδιαίτερης ἱκανοποίησης, οἱ νησίδες καθυστέρησης ποὺ ἐπισημαίνει κανεὶς κοιτάζοντας τὰ στοιχεῖα καὶ τοὺς χάρτες θὰ πρέπει νὰ ἀνησυχήσουν καὶ νὰ προβληματίσουν.

Μέσα ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρίσμα γίνεται φανερό, ὅτι ἡ πρόσφατη εκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση τείνει νὰ ἀνεβάσει τὸ γενικὸ ἐπίπεδο (μὲ τὸν κοινὸ κορμὸ μιᾶς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσης ποὺ θὰ διαρκεῖ ἐννέα χρόνια), ἀλλὰ καὶ νὰ μεγαλώσει τὶς ἀνισότητες (μὲ τὸ φράγμα δύσκολων ἐξετάσεων στὸ τέλος τοῦ τρίχρονου γυμνασίου καὶ τῇ δημιουργίᾳ διαφόρων τύπων μεταγυμνασιακῆς ἐκπαίδευσης). Ἐνα μέσο ἀνάσχεσης τῆς τάσης πρὸς τὴν ἄνιση πρόσβαση στοὺς διάφορους αὐτοὺς τύπους μεταγυμνασιακῆς ἐκπαίδευσης θὰ ἀποτελοῦσε ὁ προσδιορισμὸς ποσοστῶν κατὰ γεωγραφικὴ περιφέρεια. Ἄν ὁ ἐπαρχιώτης ὑποψήφιος φοιτητὴς μειο-νεκτοῦσε ἀπέναντι στὸν Ἀθηναῖο συνάδελφό του, τί θὰ γίνετο μὲ τὸ δεκαπεντάχρονο γυμνασιόπαιδο τῆς Κατῶνας ἢ τῆς Ἀνδραβίδας;¹ Ἕνας «ἐθνικὸς

ἀδιάβλητος διαγωνισμὸς» γιὰ τὴν κατάληψη τῶν θέσεων στὰ Λύκεια θὰ μεγαλώσει ἐπικίνδυνα τὶς γεωγραφικὲς ἀνισότητες ποὺ ὑπάρχουν. Γι' αὐτό, καλὸ θὰ ἦταν νὰ ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ ἓνα συγκεκριμένο περιφερειακὸ σχολικὸ προγραμματισμὸ: προσδιορισμὸς ἀριθμοῦ θέσεων στὰ Λύκεια ἀνάλογα μὲ τὸν πληθυσμὸ τῆς περιοχῆς καὶ κατάληψη αὐτῶν τῶν θέσεων μόνον ἀπὸ παιδιά αὐτῆς τῆς περιοχῆς. Ὁ τρόπος ἐπιλογῆς στὸ ἐσωτερικὸ κάθε περιοχῆς μπορεῖ νὰ καθορισθεῖ κεντρικὰ ἢ ὄχι. Ἀκόμα καὶ τὰ θέματα τῶν ἐξετάσεων θὰ μπορούσαν στὴν ἀνάγκη νὰ εἶναι τὰ ἴδια, φτάνει νὰ γίνετο σε-βαστὸς ὁ ἀριθμὸς θέσεων κατὰ περιοχὴ. Αὐτὸ βέβαια σημαίνει, ὅτι ὁ τελευταῖος μαθητὴς ποὺ θὰ μπεῖ σὲ Λύκειο τῆς Ἀθήνας μπορεῖ νὰ ἔχει βαθμὸ 16 καὶ ὁ τελευταῖος ποὺ θὰ μπεῖ σὲ Λύκειο τῆς Πρέβε-ζας ἴσως νὰ ἔχει 9. Λόγος πάρα πάνω γιὰ νὰ ἐξαπλω-θεῖ τὸ κρατικὸ ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὰ ἐπαρχιακὰ Λύ-κεια στὰ ἐπαρχιακὰ Γυμνάσια καὶ νὰ γίνετο ἡ κατάλ-ληλη προσπάθεια γιὰ νὰ ἀνταποκριθοῦν στοὺς στόχους μιᾶς μεταρρύθμισης ποὺ θὰ συνδυάζει ἁρμονικὰ οἰκονομικοὺς καὶ κοινωνικοὺς στόχους. Μήπως ὅμως αὐτὸ εἶναι τὸ πρόγραμμα κάποιας ἐπόμενης μεταρρύθμισης;

1. Οἱ μελέτες τῶν Pierre Bourdieu καὶ Jean-Claude Passeron κατάδειξαν, ὅτι ἡ τυπικὴ ἰσότητα ὡς πρὸς τὰ μέσα κρί-σης καὶ σύγκρισης τοῦ εκπαιδευτικοῦ συστήματος (ἐξετάσεις, βαθμολογία) καλύπτει τὴν οὐσιαστικὰ ἄνιση μεταχείριση καὶ τὴν κοινωνικὴ ἀδικία (βλέπε ἐνδεικτικά, P. Bourdieu,

«L'école conservatrice. Les inégalités devant l'école et devant la culture», *Revue française de Sociologie*, VII, no 3, 1966, σ. 336 καὶ ἐξῆς).

